

Trucs om taal te leren

Taalleerstrategieën in *Zin in taal*

Mensen gebruiken allerlei trucs om taal te leren. Op vakantie in Italië bijvoorbeeld raden ze dat het woord ristorante op een ruimte met tafeltjes en een bar wel restaurant zal betekenen. Eenmaal daar gezeten, vragen ze aan de ober wat voor gerecht er met een bepaald woord op de menukaart wordt bedoeld of raadplegen ze hun reiswoordenboekje. Vaak onbewust wordt zo gebruik gemaakt van taalleerstrategieën: de betekenis van een woord raden uit de vorm van het woord of uit de context, hulp vragen om achter de betekenis van een woord te komen of het woord opzoeken in het woordenboek.

Het leren van strategieën in het taalonderwijs heeft de afgelopen jaren veel aandacht gekregen in de vakbladen. Meestal gaan die artikelen over onderwijs aan volwassenen of aan leerlingen in het voortgezet onderwijs. In methoden voor het basisonderwijs wordt al veel aandacht besteed aan leesstrategieën bij begrijpend lezen. Maar ook om taal te leren kunnen basisschool-leerlingen strategieën gebruiken.

Afbeelding 1. Cas en Klaar spelen met woorden uit een lied. (Taalboek D1).

In *Zin in taal*, een taalmethode voor de basisschool, hebben taalleerstrategieën een plaats gekregen in de leerlijn woordenschat.

Zo'n strategieles begint in het taalboek voor groep 7 bij het thema 'Onvrede' bijvoorbeeld met de volgende dialoog van Cas en Klaar.

Erg erg

Cas en Klaar spelen graag en vaak met woorden. Vandaag spelen ze met woorden uit een lied.

Klaar: Ik weet iets erg ergs, Cas.

Cas: Iets erg leuks bedoel je zeker, Klaar?

Klaar: Nee, ik bedoel echt iets erg ergs, maar het gebeurt in een leuk liedje. Het gaat over twee oude zussen die al héél lang en héél gezellig bij elkaar in huis wonen. De ene zus heet Constance en de andere heet Mathilde.

Cas: Een lied zei je, Klaar?

Klaar: Ja, Cas.

Cas: Laat maar horen.

Klaar: Het heeft vier coupletten. Ik begin met het eerste...

Tante Constance en Tante Mathilde
Woonden eendrachtig en knus bij elkaar
Een was hardhorend, de andere brilde
In doorsnee waren zij zeventig jaar...

Cas: Momentje, Klaar. Ik snap er geen sikkepit van. Het stikt van de vreemde woorden: eendrachtig... brilde... in doorsnee....

Klaar: Eendrachtig en knus, Cas. Wat heb ik nou vooraf over Constance en Mathilde verteld?

Cas: Dat het zussen zijn, én dat ze hun hele leven al gezellig bij elkaar in huis wonen.

Klaar: Precies, Cas. Gezellig. Wat zou eendrachtig en knus dan betekenen?

Cas: Dat ze het leuk hebben en geen ruzie maken met elkaar.

Klaar: En wat begreep je nog meer niet?

Cas: Eh... bilde, oh nee, brilde?

Klaar: (zingt) Een was hardhorend, de andere brilde...

Cas: De een was doof en de ander had een brillettje?

Klaar: Precies. Blijft alleen nog dat in doorsnee over. Dat kun je opzoeken in het woordenboek. Maar ik kan je ook helpen door het je te vertellen. De een was achtenzestig, de ander twee-en-zeventig. Dus gemiddeld - in doorsnee - zeventig jaar.

Cas: Ik heb zin in taal, Klaar. Geen zin in rekenen. Ga maar gauw verder.

In deze dialoog passen Cas en Klaar de strategie 'betekenis afleiden' toe. Cas kent een paar woorden niet en Klaar laat hem erover nadenken wat die zouden kunnen betekenen. Terloops noemt Klaar ook nog twee andere strategieën, namelijk 'iets opzoeken in het woordenboek' en 'hulp vragen en helpen'.

Trucjes om woorden te leren

Wat zijn eigenlijk taalleerstrategieën? In *Zin in taal* worden leerstrategieën omschreven als trucjes om woorden te leren en te onthouden. Je kunt leerstrategieën ook omschrijven als denkhandelingen of gedragswijzen die mensen gebruiken om hen te helpen met het begrijpen, leren of onthouden van nieuwe informatie (O'Malley & Chamot, 1990). Rebecca Oxford vindt - in haar inmiddels klassiek geworden boek over taalleerstrategieën uit 1990 - dat in zo'n technische definitie de rijkdom van leerstrategieën niet goed genoeg tot uiting komt en voegt er in haar enthousiasme nog aan toe dat leerstrategieën handelingen van de leerling zijn om het leren makkelijker, sneller, leuker, meer zelfgestuurd, effectiever en meer overdraagbaar naar nieuwe situaties te maken. Nou, welke leerkracht zou dat zijn leerlingen willen onthouden?

In haar boek geeft Rebecca Oxford een overzicht en een indeling van verschillende soorten strategieën die bij taal leren gebruikt worden. Zij onderscheidt geheugenstrategieën (zoals associëren), cognitieve strategieën (bijvoorbeeld een woordenboek gebruiken, compensatiestrategieën (zoals betekenis afleiden uit de context), metacognitieve strategieën (zoals je eigen leren plannen), affectieve strategieën (bijvoorbeeld je angst verminderen door te ontspannen) en sociale strategieën (zoals vragen stellen). Uit dat overzicht zijn voor *Zin in taal* die strategieën gekozen die voor kinderen in de

basisschoolleeftijd begrijpelijk en toepasbaar zijn. Voor de leerlingen kunnen we de gekozen strategieën op een begrijpelijke manier indelen in de volgende typen.

Trucs voor als je een woord niet kent

- ★ *Voorspellen* waarover een tekst zal gaan of welke woorden erin gebruikt zullen worden op grond van de titel/het onderwerp en de illustraties.
- ★ De betekenis van onbekende woorden *afleiden uit de context*, dat wil zeggen uit illustraties, het onderwerp van het verhaal, gebaren of mimiek van een spreker.
- ★ Woorden *analyseren*, dat wil zeggen een woord in delen uit elkaar halen en de betekenis uit de delen proberen af te leiden. Deze strategie wordt toegepast op samenstellingen en woorden met voor- en achtervoegsels.
- ★ Een *woordenboek* gebruiken, dat wil zeggen gebruik leren maken van de informatie die er in een woordenboek over een woord staat zoals betekenisomschrijving, voorbeeldzin, lidwoord, vervoeging, uitspraak, klemtoon, afkortingen.
- ★ *Hulp vragen* aan een klasgenoot of aan de leerkracht. In *Zin in taal* wordt deze strategie gecombineerd met *hulp bieden* door degene aan wie de hulpvraag gesteld wordt. Er worden ook strategieën geleerd om de betekenis van woorden uit te leggen: iets aanwijzen, voordoen, met andere woorden zeggen, enzovoorts.
- ★ Woorden of begrippen *omschrijven*, waardoor je toch duidelijk kunt maken wat je bedoelt als je niet op een woord kunt komen of het gewoon niet weet.

Trucs om woorden te onthouden

- ★ Het *groeperen* van woorden, bijvoorbeeld: allemaal woorden voor gebouwen of allemaal woorden die horen bij de zee. Het onthouden wordt makkelijker omdat het aantal aparte eenheden (woorden) wordt gereduceerd.
- ★ *Associëren* oftewel het verbinden van nieuwe woorden aan woorden die al in het geheugen zitten. De verbindingen kunnen gelegd worden in een associatieschema dat de kinderen zelf vullen met woorden waaraan ze denken bij een bepaald grondwoord, in een rijmpje of versje waarin klankassociaties worden ge-

maakt of door middel van een tekening waarmee een visueel beeld met een woord verbonden wordt.

Nadenken over woorden leren

- * *Nadenken* over woorden en over taal, bijvoorbeeld over het verschil tussen de vorm en de betekenis van een woord, over het feit dat woorden gevoelswaarde hebben of over wat een woord eigenlijk is, waar woorden vandaan komen en hoe woorden ontstaan en verdwijnen.
- * *Uitvinden* hoe woorden leren in zijn werk gaat, bijvoorbeeld hoe kleine kinderen leren praten, hoe het komt dat niet iedereen dezelfde woorden kent en dat sommige mensen tweetalig zijn of een dialect spreken.
- * *Plannen* van je eigen leren, bijvoorbeeld nadenken over het nut van woorden leren en over een handige volgorde om strategieën toe te passen.

Een langdurig proces

De term taalleerstrategieën wordt dus gebruikt voor (denk)handelingen van de leerders zelf, waarbij de leerder bewust het eigen leerproces bestuurt. In het onderwijs is het – zeker voor jonge kinderen – meestal de leerkracht die maatregelen neemt om het leerproces van de leerlingen op gang te brengen. De leerkracht past dan eigenlijk de leerstrategieën toe voor de leerlingen. Naarmate de leerlingen ouder worden, kunnen ze steeds meer van die strategieën van de leerkracht overnemen. Voor jonge kinderen is het de leerkracht of de methode die plant wat er geleerd gaat worden en hoe en wanneer. De leerkracht geeft de betekenis van woorden, enzovoorts. Oudere leerlingen kunnen de planning eerst gedeeltelijk en later wellicht helemaal overnemen. Ze kunnen zelf de betekenis van woorden achterhalen, et cetera.

Het leren van taalleerstrategieën is een langdurig proces dat niet in het basisonderwijs afgerond kan worden. We mogen aannemen dat de leerlingen er in het voortgezet onderwijs mee verder gaan, in het talenonderwijs en in het studiehuis. In het voortgezet onderwijs en het volwassenenonderwijs zal de nadruk dan ook op andere strategieën liggen of op een hogere fase in een strategie dan in het basisonderwijs.

Strategieën die Oxford wel noemt, maar die de leerlingen in *Zin in taal* bijvoorbeeld niet leren zijn: zelf nieuwe woorden in een context plaatsen, zelf afbeeldingen zoeken bij woorden, zelf zorgen voor herhaling. In het basisonderwijs is dit meer het werk van de leerkracht en van de methodemakers. Ook bij de affectieve – het zorgen voor een veilig en ontspannen leerklimaat – en sociale strategieën – het zorgen voor groepswerk en interactie – is de rol van de leerkracht groot. In de handleiding van *Zin in taal* wordt vaak bij een opdracht aangegeven dat deze geschikt is voor groepswerk of werken in tweetallen. Verder leren de leerlingen in de lessen Spreken/Luisteren zelfstandig een gesprek te voeren in een groep.

Niet alle strategieën zijn dus geschikt om in het basisonderwijs te onderwijzen, maar ook zal niet alles van een bepaalde strategie tot in de puntjes geleerd kunnen worden door kinderen in de basisschoolleeftijd. Als voorbeeld noemen we de strategie 'het woordenboek gebruiken'. Kinderen op de basisschool kunnen al goed leren werken met eenvoudige woordenboeken. In *Zin in taal* maken ze in jaargroep 4 kennis met *Van Dale Junior Woordenboek Nederlands*. In jaargroep 5 en 6 leren ze gebruik maken van de verschillende soorten informatie die er over een woord in dat kinderwoordenboek staat. In jaargroep 6 maken ze daarnaast ook kennis met woordenboeken voor volwassenen als *Van Dale Basiswoordenboek* en 'de dikke Van Dale'. In jaargroep 7 leren ze werken met *Van Dale Basiswoordenboek* en in jaargroep 8 oefenen ze daarnaast ook wat met 'de dikke Van Dale', bijvoorbeeld als een woord dat ze zoeken niet in het *Basiswoordenboek* staat. Toch zal het voor veel kinderen aan eind van de basisschool nog te moeilijk zijn om 'de dikke Van Dale' echt te gebruiken. En ook bij het gebruiken van het *Basiswoordenboek* zullen ze soms nog moeilijkheden tegenkomen zoals het inpassen van de betekenisomschrijving uit het woordenboek in de context waarin ze het woord tegenkwamen, het kiezen van de juiste betekenis uit verschillende betekenissen die in het woordenboek gegeven worden of het herleiden van sommige woordvormen tot de woordenboekvorm. Maar gelukkig kunnen ze daarmee in het voortgezet onderwijs nog verder oefenen.

Lessen in strategieën

Taalleerstrategieën zijn eigenlijk handelingen die een succesvolle taalleerder uit zichzelf en onbewust al uitvoert. Bij het onderwijzen van strategieën gaat het erom de leerlingen bewust te maken van die handelingen en als leerlingen die niet uit zichzelf toepassen, hen die handelingen zich eigen te laten maken.

De strategielessen in *Zin in taal* beginnen steeds met het samen lezen van een dialoog tussen twee figuren, die een bepaalde strategie demonstreren. In de delen A (voor groep 4) en B (voor groep 5) zijn dat gesprekken tussen Boris en Mo, in deel C (voor groep 6) tussen de Belgische Martien en de Nederlander Tinus, en in deel D en E (voor groep 7 en 8) tussen Cas en Klaar. Na het lezen van de tekst bespreekt de leerkracht met de leerlingen hoe die figuren de strategie gebruiken. Daarna gaan de leerlingen aan de hand van opdrachten in hun werkboek zelf met de strategie oefenen. En tenslotte wordt in de reflectiefase van de les besproken hoe het oefenen verlopen is.

Zin in taal bevat geen intensieve training van strategieën aan de hand van stappenplannen die onfeilbaar tot de juiste oplossing leiden. Zo'n stappenplan is al gauw te complex voor het basisonderwijs. Ook Van Daalen-Kapteijns (1997) en haar mede-onderzoekers concluderen uit hun onderzoek van een training in het afleiden van woordbetekenissen in groep 8 van de basisschool dat die training te complex was. En dat terwijl ze heel veel tijd aan de training van die strategie hadden besteed.

In *Zin in taal* leren de leerlingen deze strategie op een vrij intuïtieve manier toepassen. Lang niet altijd zullen ze daarmee tot het afleiden van de juiste betekenis komen. De leerlingen leren dan ook een volgorde waarin ze verschillende strategieën kunnen gebruiken. Als het afleiden van de betekenis niet lukt of als ze twijfelen over de betekenis, kunnen ze het woord opzoeken in het woordenboek. Als dat ook niet lukt, kunnen ze de betekenis aan iemand vragen. Klaar formuleert het als volgt in het vervolg van de dialoog aan het begin van dit artikel.

Klaar: Tweede couplet.

Tante Constance en Tante Mathilde
Erfdien de kleren van Tante Heleen

Waardoor ineens hun gehechtheid verkilde
Want van elk soort japon was er maar één...

Cas: Ik snap het al beter, maar in de derde regel zitten nog wel een paar geniepige woorden - 'gehechtheid verkilde' - geen flauw idee wat het betekent.

Klaar: Dat is toch gewoon een kwestie van trucjes toepassen. Je probeert bijvoorbeeld na te gaan wat er is gebeurd.

Cas: Constance en Mathilde hebben een paar oude kleren geërfd en van elk soort japon, dat zal wel een soort jurk zijn, was er maar één...

Klaar: En wat denk je dat er dan kan gebeuren?

Cas: Dat die twee nijdig op elkaar worden natuurlijk. Spinnijdig!

Klaar: Precies. Je bent er nu zelf achtergekomen. Maar je had de woorden ook op kunnen zoeken, óf ik had het je kunnen vertellen.

Cas: Hoe gaat het liedje verder?

Klaar: Luister maar. Hier volgen het derde en vierde couplet. En als je het niet snapt, weet je wat je kunt doen.

Op zoek're dag maakte Tante Mathilde
Akelig lachend de koffie gereed
Daar zij haar zuster vergiftigen wilde
Die in haar eentje een wandeling deed...

Toen nu de koffie tot stand was gekomen
Wou zij eens proeven en nam zij een slok
Zij had de juiste verhouding genomen
Tante Mathilde viel neer als een blok...

Uit: Drs. P., *Heen en weer*. 'Zusters Karamazov' door Hein Polzer. Amsterdam, Bert Bakker.

Nadat de leerlingen deze dialoog gelezen hebben en besproken is hoe Cas de betekenis van hem onbekende woorden heeft afgeleid, gaan de leerlingen zelf in hun werkboek aan de slag met een ander gedicht van Drs. P. *De wandaad*. Ze hebben al eerder met deze strategie geoefend in voorgaande lessen. De leerlingen proberen de betekenis van schuingedrukte woorden in de tekst af te leiden. De betekenis van de woorden 'wandaad', 'wissel' en 'wisselwachter' worden vooraf gegeven. Het gedicht begint zo.

Er woonde eens een wisselwachter in het
 Woeste Woud
 Die nauwelijks voorzien kon in zijn
 levensonderhoud
 Zijn dagen werden doorgebracht in wrevel en
 verdriet:
 Hij wachtte en hij wachtte, maar de wissels
 kwamen niet

In de reflectiefase, aan het eind van de les, wordt gezamenlijk besproken wat de schuingedrukte woorden volgens de leerlingen betekenen en waaruit ze dat hebben afgeleid. De leerlingen vertellen elkaar op welke manier ze de betekenis van een woord hebben afgeleid, bijvoorbeeld door het woord uit elkaar te halen en te kijken naar de betekenis van de delen of door te kijken naar de betekenis van andere woorden in de zin. En ook de leerkracht kan door middel van vragen stellen of hardop denken de leerlingen op ideeën brengen bij het opsporen van aanwijzingen voor de betekenis van een woord. In de handleiding bij de les worden voorbeelden van zulke aanwijzingen gegeven. Zo kan besproken worden dat je in het woord 'levensonderhoud' de woorden 'leven' en 'onderhoud' ziet en dat je daardoor al veel van de betekenis van dat woord kunt begrijpen. Het omschrijven van de betekenis van samenstellingen hebben de leerlingen al eerder geleerd. Er kan ook aan de orde komen dat je iets van de betekenis van het woord 'wrevel' kunt afleiden uit het feit dat het samen met het woord 'verdriet' voorkomt. Het zal dus wel niet iets vrolijks betekenen.

Van de afgeleide betekenissen wordt in het woordenboek nagegaan of ze kloppen. Er wordt toegewerkt naar de conclusies dat je de betekenis van woorden soms kunt afleiden uit andere woorden in de zin, informatie uit de tekst of uit wat je al wist, dat je de betekenis van sommige woorden kunt afleiden door ze uit elkaar te halen en dat het handig is om een volgorde van trucjes aan te houden: proberen de betekenis af te leiden, opzoeken in het woordenboek, hulp vragen.

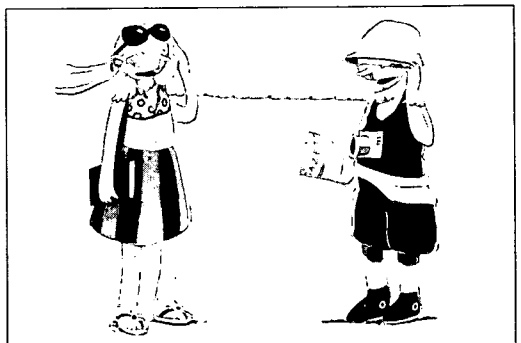
Typen strategieën

Er is onderscheid tussen strategieën voor taal en voor lezen. Sommige strategieën uit *Zin in taal* komen ook in methodes voor begrijpend lezen

aan de orde, zoals het afleiden van de betekenis van woorden uit de context. In *Zin in taal* ligt de nadruk daarbij op het achterhalen van de betekenis van woorden en niet op tekstbegrip en bovendien wordt die strategie ook op gesproken taal toegepast, met name door aandacht voor gebaren en mimiek van degene die spreekt.

Een type strategieën die niet in *Zin in taal* zijn opgenomen, zijn die strategieën die vooral met begrijpend en studerend lezen te maken hebben, zoals globaal lezen, aantekeningen maken, samenvatten. *Zin in taal* is een taal-methode met leerlijnen op het gebied van spreken/luisteren, woordenschat, woordbouw, zinsbouw, schrijven en spelling. Een leerlijn lezen is er niet in opgenomen. Een leesmethode is een meer geëigende plaats voor zulke lees-strategieën.

Er kan ook onderscheid gemaakt worden tussen directe en indirecte strategieën. De hierboven opgesomde strategieën in de eerste twee groepen - trucs voor woorden die je niet weet en trucs om woorden te onthouden - noemt Oxford directe strategieën. Die strategieën zijn direct gericht op de taal en het leren daarvan. Als je iets opzoekt in een woordenboek, krijg je meteen informatie over een woord. Van andere orde zijn de metacognitieve strategieën die genoemd zijn onder 'Nadenken over woorden leren'. Dat zijn in de indeling van Oxford indirecte strategieën, die het leren in het algemeen regelen. Er zitten elementen in van taalbeschouwing en van algemene leerstrategieën die niet alleen voor taalleren gelden. Taalbeschouwing zit bijvoorbeeld in het

Afbeelding 2. Cas en Klaar bellen elkaar.
 (Taalboek D2).

volgende fragment uit een telefoongesprek van Cas en Klaar, als Cas opbelt vanuit Italië.

Klaar: Kun je je een beetje redden in het Italiaans, Cas?

Cas: Ik heb een Italiaans woordenboekje, Clara. En daar staan ook zinnen in. Nee, dat gaat prima. Wist je dat prima van oorsprong trouwens een Italiaans woord is? Net als salto en via en salami.

Klaar: Je spreekt al een aardig woordje Italiaans, Cas.

Cas: Ik spreek het niet alleen, Clara, ik lees het ook. Ik koop elke morgen de gazetta.

Klaar: Gazetta, dat is ook toevallig. Je hebt ook een krant die de Gazet van Antwerpen heet.

Cas: Zo klein is de wereld nou, Klaar. Zo klein!

Na het lezen van de dialoog gaan de leerlingen in hun werkboek aan de slag met woorden die (bijna) hetzelfde zijn in verschillende talen. (Zie afbeelding 3). Ze zien onder meer dat het woord 'gazet' in enigszins verschillende vorm voorkomt in het Italiaans (gazetta), Frans (gazette), Turks (gazete) en (Vlaams) Nederlands (gazet). En dat woorden voor 'televisie' en 'muziek' in verschillende talen in vorm erg op elkaar lijken: Italiaans (televisione, musica), Frans (musique), Fries (televyzje, muzyk), Turks (televizyon). Ze zien ook dat hetzelfde woord in twee talen een verschillende betekenis gekregen kan hebben. Zo betekent het woord 'vermicelli' in het Italiaans 'wormpjes' en in het Nederlands 'deegsliertjes'. Verder zoeken ze uit welke talen familie van elkaar zijn door woorden die sterk op elkaar lijken op te sporen. In de bespreking van de opdrachten in het werkboek zullen het bestaan van taalfamilies en het verschijnsel leenwoorden aan de orde komen. In de handleiding is een tekst over de herkomst van Nederlandse woorden opgenomen, die door de leerkracht voorgelezen kan worden.

Niet alleen strategieën

Taalleerstrategieën staan nu een jaar of tien in de belangstelling. De aandacht ervoor past in de gedachte dat het onderwijs procesgericht moet zijn. Volgens die opvatting moeten leerlingen procedures leren om taken aan te pakken en problemen op te lossen.

Taalleerstrategieën passen ook in de opvatting dat het taalonderwijs verwervingsgericht moet zijn (Appel en Vermeer 1997). Daarmee wordt bedoeld dat leerlingen gelegenheid moeten krijgen de taal op school te verwerven en dat er niet vanuit gegaan moet worden dat leerlingen alles van het Nederlands buiten school al verworven hebben. Door aandacht voor taalleerstrategieën worden leerlingen zich bewust van hun eigen taalverwervingsproces en kunnen ze dat op den duur zelf sturen.

Dat klinkt natuurlijk allemaal wel fantastisch: de zichzelf taal lerende leerling! De verwachtingen zijn hoog gespannen. Gaan we dan vanaf nu alleen nog maar strategieën aanleren in het woordenschatonderwijs?

Nee, zeker niet. In *Zin in taal* nemen de strategieën slechts een bescheiden plaats in. In een derde deel van de woordenschatlessen in de

43 **Aankomstleze**

Opdracht 1
Lees de Friese lieder.

It is op 't iek 1399,
in wien dat miel se wien
Michael Jackson is de beste,
Ank! - yn grutte fan
Se f i sava al yn plien
en dy dhaan se blyd d'wer
Lienk ten an der nei harkje
Michael Jackson is in star

Opdracht 2
Sommege woorden sijn in veel talen (bijna) hetzelfde. Schryf de zelfde woorden nog in andere talen bij de rijen.
Verbrut de tekst in het taalboek en het Friese lieder.

Italiaan	Italiaan	Italiaan	Italiaan
gazzetta	gazette	gazete	gazet
televisione	musica	televizyon	televyzje
vermicelli	wormpjes	deegsliertjes	

Opdracht 3
Sommege woorden wurden gebroekt in verschillende talen, maar de betekenis is verschillend.
Schryf op wat de woorden in het Nederlands betekenen.

Italiaan	Frans	Turks	Nederlands
gazzetta	gazette	gazete	gazet
televisione	musica	televizyon	televyzje
vermicelli	wormpjes	deegsliertjes	

Opdracht 4
Sommege talen sijn van dezelfde familie. Die hebben veel woorden die op elkaar lijken.
Maak de rijen af en geef woorden die op elkaar lijken dezelfde kleur.

Italiaan	Frans	Turks	Nederlands
gazzetta	gazette	gazete	gazet
televisione	musica	televizyon	televyzje
vermicelli	wormpjes	deegsliertjes	

Afbeelding 3. Woorden in verschillende talen.
(Werkboek Taal D).

basisstof staat steeds een strategie centraal. In andere lessen komen strategieën terug als nevendoel. De nadruk ligt in de woordenschatlessen toch vooral op het leren van de betekenis van een flink aantal woorden. Per leerjaar worden 800 à 900 woordbetekenissen behandeld.

Ook in de strategielessen leren de leerlingen woordbetekenissen. Ze moeten dan bijvoorbeeld de betekenis van woorden afleiden uit de context. Als leerlingen de betekenis moeten afleiden, worden de woorden even goed onthouden als wanneer de betekenis door de leerkracht gegeven wordt (Mondria 1997). Het afleiden kost echter veel meer tijd. De beschikbare lestijd wordt effectiever besteed als woorden onderwezen worden door middel van directe instructie, dat wil zeggen door uitleggen van de betekenis en ermee oefenen. Strategieën onderwijzen is dus geen alternatief voor gewoon woorden leren in de woordenschatlessen. De waarde van strategieën ligt vooral in het feit dat de leerlingen die ook buiten de woordenschatlessen kunnen toepassen, in lessen van andere vakken en in buitenschoolse situaties.

Vooral voor allochtone leerlingen is het van groot belang om hun woordenschat zo snel mogelijk uit te breiden. Om het onderwijs te kunnen volgen hebben ze een flinke woordenschat nodig. Dat pleit ervoor om veel lestijd te besteden aan het leren van woorden. Maar ook kunnen leerlingen taalleerstrategieën beter toepassen als ze al een behoorlijke woordenschat hebben. Aan alleen strategieën hebben ze niets. Leerlingen met een geringe woordenschat houden moeite met tekstbegrip, ook al kunnen ze hun leesstrategieën nog zo goed toepassen (Hacquebord 1989). En ook associëren bijvoorbeeld, een strategie voor het onthouden van woorden, gaat beter als je al veel woorden kent. Bij die strategie worden nieuwe woorden vastgeknoot aan woorden die al in het geheugen zitten. Hoe meer woorden je kent, hoe meer verbindingen er gelegd kunnen worden.

Een gevaar van teveel nadruk op strategieën is dat het tot motivatieproblemen leidt bij de leerlingen. Leerlingen in het voortgezet onderwijs blijken weerstand te krijgen tegen het alsmäär weer moeten uitvoeren van een stappenplan of tegen het alsmäär weer moeten

vertellen waarom ze een bepaalde handeling uitgevoerd hebben (Bossers 1997). Dat zou voor kinderen in het basisonderwijs evenzeer gelden. Afwisseling in de lessen is dus belangrijk.

Te veel nadruk op strategieën lijkt ook tegenstrijdig met andere verworvenheden van het taalonderwijs, zoals een communicatieve benadering waarin taal zoveel mogelijk in een natuurlijke context wordt aangeboden en geoefend. De kunst is om dit nu niet overboord te gooien, maar aandacht voor strategieën daarin op een zinvolle wijze in te passen.

De leerlingen hoeven niet alles bewust te leren. Gelukkig kan door kinderen in de basisschoolleeftijd ook nog veel taal onbewust worden geleerd, tijdens allerlei voor hen aantrekkelijke activiteiten.

Woorden leren en onthouden

Behalve strategieën om de betekenis van woorden te achterhalen - zoals betekenis afleiden en het woordenboek gebruiken - leren de leerlingen ook strategieën om woorden te onthouden. Voor het onthouden van woorden is het van belang dat ze opgenomen worden in een netwerk van reeds gekende woorden. Trucjes die daarbij kunnen helpen zijn het groeperen van woorden en het associëren. Cas en Klaar pakken dat bij het thema 'riddertijd' als volgt aan.

Jonkvrouw

Cas en Klaar spelen graag en vaak met woorden. Vandaag spelen ze met woorden die komen uit een schoon en ver verleden: de riddertijd...

Klaar: (Neuriert zacht voor zich uit en barst dan in gezang uit.)

Ik had duizend jaar geleden geboren
moeten zijn.

Ik had eigenlijk een jonkvrouw in een toren
moeten zijn.

Zo eentje die ze streng lieten bewaken
door zeven draken...

Cas: Ja, dat is leuk Klaar. En dan kom ik je redden.

Klaar: (smachtend) O, ridder Caspar. Red mij toch uit de klauwen van de zeven verschrikkelijke draken. Hun vurige

En de ridder kwam gereden op een sneeuwwit
paard,
en daar stond hij dan beneden met een
vlijmscherp zwaard,
met een mantel en een wapperende vederbos.
Maar dan kwamen al die vreselijke draken op
hem los...

Die groepen kunnen steeds uitgebreid worden, want misschien weten sommige leerlingen nog meer woorden uit de riddertijd, net als Cas en Klaar. De lezer mag ridderwoorden verzamelen uit het hier volgende slot van hun spel.

[illegible]

2002•2 MOER 68

Cas: Zie je dat, Klaar. Mijn schild toont mijn blazen: een kasteel op een wolk in een blauw veld. Een echt luchtkasteel, daar woon ik. Kom maar op stelletje ondieren, dan hak ik jullie afschuwelijke koppen van jullie monsterlijke nekken. Jullie lucifervlammetjes deren mij toch niet. Rang-rang, het gaat lekker, Klaar. D'r zijn er al twee buiten westen.

Klaar: (Begeleidt de strijd met gezang)

En er bloeiden wilde rozen en de maan stond hoog,
en de jonkvrouw stond te wachten met een traan in haar oog,
en de draken spuwden vuur waar de ridder niks om gaf,
want hij sloeg met zeven slagen alle koppen van ze af...

Cas: En dat was zéé-héé-ven! Jonge-jonge, dat was hakken. Kom maar naar beneden, Klaar. De kust is veilig.

Klaar: (Daalt zingend de wenteltrap af)

En de jonkvrouw daalde haastig langs de trappen naar benee,
en hij sloot haar in zijn armen en hij nam haar met zich mee.
Eerst nog doopte hij zijn mantel in het warme drakebloed.
- Was dat nou nodig? Ja, dat was nodig.
O, nou goed.

Ik had duizend jaar geleden geboren moeten zijn.

Ik had eigenlijk een jonkvrouw in een toren moeten zijn.

Zo eentje die ze streng lieten bewaken door zeven draken...

Uit: Annie M.G. Schmidt, *Ziezo, De 347 kinderversjes*. 'Ik had een jonkvrouw willen zijn'. Amsterdam, Querido.

Tekst dialogen Cas en Klaar: Bert Kouwenberg. In: *Zin in taal*, taalboeken D1 en D2. Tilburg, Zwijssen, 1997-2001.

Literatuur

Appel, R. & A. Vermeer, *Woordenschat en taalonderwijs aan allochtone leerlingen*. Studies in meertaligheid 9. Tilburg, University Press, 1997.

Bossers, B., 'Het effect van leesstrategieën' in: *Levende Talen*, nr. 522, september 1997.

Van Daalen-Kapteijns, M., K. de Glopper & C. Schouten-van Parreren, 'Het afleiden van woordbetekenissen uit context: een poging deze vaardigheid te trainen' in: *Spiegel* 15, nr. 3, 1997.

Hacquebord, H., *Tekstbegrip van Turkse en Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs*. Dordrecht, Foris Publications, 1989.

Kouwenberg, B., C. van de Guchte & J. van de Gein, *Zin in taal*. Tilburg, Zwijssen, 1997 - 2001.

O'Malley, J.M. & A.U. Chamot, *Learning strategies in second language acquisition*. Cambridge University Press, 1990.

Mondria, J., 'Woorden leren: context, raden en onthouden' in: *Levende Talen* nr. 523, oktober 1997.

Oxford, R.L., *Language Learning strategies. What every teacher should know*. New York, Newbury House publishers, 1990.